

**„Miért bélyegeznek meg minket, könyörgöm?!” -
Magyarországi ultraszurkolók kvalitatív elemzése**

Jelige: ZDI 723

2013. január

Tartalomjegyzék

I. Bevezetés	3
I. 1. Témamegjelölés és kutatási kérdések.....	4
I. 2. A dolgozat felépítése és a kutatás módszertana.....	5
I. 2. 1. Főbb fogalmak bemutatása	5
I. 2. 2. A kutatás módszertana és menete	7
II. A szervezett szurkolásról, és az ultramozgalmakról általában	8
II. 1. Az ultramozgalom kialakulása és története.....	8
II. 2. A magyarországi ultracsoportok	9
III. Szakirodalmi áttekintés	10
III. 1. Nemzetközi és hazai szurkolói kutatások, elméletek.....	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
IV. A szervezett szurkolói csoport, mint kiscsoport	15
V. Az ultraethosz	17
V. 1. Szurkolás és szurkolói viselkedés	17
V. 2. Maszkulinitás	20
V. 3. Hatalom.....	26
V. 5. Lokális identitás	29
VI. Összegzés	32
VI. Bibliográfia	35
VII. Melléklet	38

I. Bevezetés

Nagyjából 700 millióan, azaz körülbelül minden tizedik ember követte világszerte figyelemmel 2010. július 11-én a labdarúgó-világ bajnokság döntőjének közvetítését a FIFA¹ becslései szerint. Az arány már önmagában is egy globális méretű és jelentőségű eseményt jelez, valami olyasmit, ami országhatárokon átnyúlóan közvetlen vagy közvetett módon érintkezik az emberiség jelentős részével. Nem jár tehát messze az igazságtól az, aki azt állítja, hogy a sport, kiváltképp a futball, képes megmozgatni és lázban tartani az egész világot.

A futball népszerűsége Magyarországon még szembetűnőbb, amit a magyar állami televízió (MTV) közleménye is bizonyít: hazánkban minden második TV-készüléken nézték az említett világ bajnoki döntőt.² A nagy múltú visszatekintő labdarúgó-kultúrával rendelkező országokban, így Magyarországon is, a futball szó nem csupán egy tömegszórakoztatási funkciót ellátó sportot jelöl, hanem egy azt körbeölelő komplex társadalmi jelenségrendszert is, mely jellegzetes tulajdonságokkal, normákkal és szabályokkal rendelkezik.

A labdarúgás elengedhetetlen és szerves részét képezik a szurkolók, olyannyira, hogy talán nincs még egy olyan sportág, ahol ilyen mértékű lenne a szurkolói bázis szerepe a sport életének közvetlen alakulásában. Ez a bázis azonban korántsem tekinthető homogén egységnek. A sportszlangban, az elkülönülő szurkolói rétegek elnevezései, mint például „lelátói bandita”, „fotel-szurkoló”, „huligán”, „mezei néző” is érzékeltetik, hogy a köznyelv is tesz minőségi különbségeket a szurkolói társadalmon belül. Az ilyen megnevezések kapcsán felvetődik a kérdés, hogy a szétválasztás ténylegesen megfelel-e a valóságnak, vagy csupán a közbeszéd és a média által konstruált kategóriarendszer eredménye?

A kérdésre nehezen adható pontos válasz, de az valószínű, hogy valahol a két véglet között található. Léteznek azonban a szurkolói közegnek jól definiálható, könnyen beazonosítható, és valós alegységei, mint például a szervezett szurkolói csoportok, ahogy Magyarországon nevezik őket, ultracsoportok. Ezek a speciális csoportosulások a lelátói élet egyik legmeghatározóbb elemei, a mérkőzések szinte elhagyhatatlan "kellékei", akik saját feladatuknak tekintik a szurkolás megszervezését és a lelátói hangulat megteremtését.

¹Fédération Internationale de Football Association

²Forrás:http://www.telesport.hu/Hirek/2010/07/12/17/2_millio_246_ezren_neztek_otthonaikban_a_vb_donto_t.aspx (2012.11.02. 11:32, www.telesport.hu)

I. 1. Témamegjelölés és kutatási kérdések

Az 1970-es és '80-as években a szervezett szurkolói csoportok fénykorukat élték, Európa nyugati felén, számuk és nagyságuk megnőtt. Ezzel párhuzamosan és ettől egyáltalán nem függetlenül megsokszorozódtak, és egyre brutálisabbá váltak mind a stadionokon belül mind azon kívül a csoportok közötti összecsapások. Az egyre gyakoribbá váló szurkolói rongálások és verekedések hatására, a köztudatban komoly problémaként rögzült a szervezett szurkolói csoportok létezése.

Az 1985-ben bekövetkezett, 39 halálos áldozatot követelő heyseli stadionkatasztrófa³ végleg az ultracsoportok felé fordította a média és a közvélemény figyelmét. A sajtó az esetek többségében csak az összecsapások „végeredményére” fókuszált, a társadalmi okokat és a konkrét előzményeket csak ritkán, és felszínesen vizsgálta, közvetítette. Mindezek hatására a társadalomban egységes és szélsőségesen negatív vélekedés alakult ki a futballszurkolói csoportokról. (Testa, 2009)

Habár a későbbiekben Nyugat-Európában törvényi úton szorították vissza az erőszakot a futballpályák környékéről, és a szervezett szurkolói csoportok száma is megcsappant, a megbélyegzett státusuk mindmáig fennmaradt. Dolgozatunk célja az ultrákról kialakult felszínes és stigmáktól terhelt képpel szemben a téma tudományos igényű vizsgálata, és a csoportok működését irányító motivációk feltérképezése.

Kutatásunk során elsősorban arra keressük a választ, hogy melyek azok a szervezett szurkolói csoporton belüli szabályok, elvárások és viselkedési mintázatok, amelyek a csoport tagjai számára követendők, és végső soron a csoport fennmaradásáért és működéséért felelősek? Olyan, a csoport által explicit vagy implicit módon elvárt, általános érvényű morális szabályokat kívánunk feltárni, amelyek irányadóként szolgálnak a tagok számára viselkedésük meghatározásához, és amelyeket az egyén belső elvárásként él meg. Mindezen szabályok összessége alkotja a szurkolói csoportok normavilágát, végső soron feltárásukkal az ultracsoportok ethoszát, és az ethosz által meghatározott szellemét tesszük a kutatás tárgyává.⁴

Az ultracsoportok vizsgálata során tehát arra a kérdésre keressük a választ, hogy milyen építőkövek alkotják az ultraethoszt, az ultracsoportok tagjai milyen tényezők mentén konstruálják meg "ultraságukat", milyen elvárásokat tartanak fontosnak? Mik azok a társadalmi tényezők, amelyek segítségével a szervezett szurkolói szféra meghatározódik

³ http://en.wikipedia.org/wiki/Heysel_Stadium_disaster

⁴ Az ethosz fogalmával a „Főbb fogalmak bemutatása” című fejezetben bővebben foglalkozunk.

és működik, melyek azok az elemek, amelyekhez viszonyítva, és amelyek által létrejön az "ultra-identitás"?

Fel kívánjuk sorolni a legfontosabb tényezőket, amelyekhez az egyén igazítja magát az öndefiníciós folyamat során. Végző soron meghatározzuk, hogy mik az ultraethosz legfőbb jellemvonásai, milyen tulajdonságokkal rendelkezik az ultracsoport, mint társadalmi közeg, és hogyan jellemezhetők tagjai, az ultrák.

I. 2. A dolgozat felépítése és a kutatás módszertana

Tanulmányunk első szakaszában tisztázzuk azokat a fogalmakat és alkalmazott módszereket, amelyekkel dolgoztunk. Ezt követően bemutatjuk a kutatás technikai oldalát és a gyakorlatban történő megvalósításának menetét. A dolgozat első felében továbbá helyet szentelünk a magyarországi ultracsoportok és ultrák általános bemutatására, amit az elemzést megalapozó tudományos munkák, tanulmányok részletezése követ. A használt fogalmak tisztázása, a kutatás módszereinek bemutatása és a témában született nemzetközi és hazai szakirodalom áttekintése után felvázoljuk azokat a főbb szabályokat és elvárásokat, valamint viselkedési és vélekedési mintázatokat, amelyek általánosan jelen vannak a kutatásba került csoportoknál, és melyek mentén meghatározódik az "ultraethosz", az ultraszellemiség. A felsorolt viselkedési mintázatokat csoportosítva, egy-egy elemzési csomópontba foglalva mutatjuk be. Az elemzési csomópontok az alábbiak:

- Szurkolás, és szurkolói magatartás
- Maszkulinitás
- Lokális identitás
- Politikához és hatalomhoz fűződő viszony

I. 2. 1. Főbb fogalmak bemutatása

Kutatásunk kiindulópontjaként minden olyan civil csoportot ultracsoportnak tekintettünk, melynek elsődleges funkciója egy magyar labdarúgócsapatnak való szurkolás megszervezése és kivitelezése, ultra pedig minden olyan így meghatározott csoport tagja, akit a többi csoporttag tagként elismer, és megfelel az adott közösség által támasztott formális és informális szabályoknak, azokat magára érvényesnek tekinti. Az interjúk során felhalmozódó információink alapján formális szabálynak tekinthetünk minden olyan

elvárás, mely a csoporttagok számára explicit módon kinyilatkoztatott, betartásuk kötelező érvényű, megszegésük a csoportból való kizárással járhat. Ilyen elvárás a támogatott klub, mint szimbólum feltétlen tisztelete, a közös szurkolásban való részvétel, a csoport által szervezett rendezvényeken történő rendszeres megjelenés, a tagdíj befizetése. Ezzel szemben az informális szabályok elsajátítása tanulási folyamat révén történik meg, és implicit módon fogalmazódnak meg. Implicit elvárás a csoport attitűd- és normarendszerének belsővé tétele, a tagok egymáshoz való viszonyulási rendszerének átvétele, a szerepekhez és az általános jelleghez tartozó speciális elvárásoknak való megfelelés. Az implicit szabályok megsértése nem feltétlenül jár közvetlen kirúgással a csoportból, azonban szankciókat vonhat maga után.

A dolgozat tartalmi korlátai miatt jelen tanulmányban csupán a nemzeti bajnokság első osztályában (NB1) játszó futballklubokhoz, és egy, a válogatotthoz köthető ultracsoportot vizsgálunk. A csupán első osztályú klubokra való redukálást a hozzájuk köthető csoportok alsóbb osztályi társaikhoz képest stabilabb működése és a könnyebb megközelíthetőség indokolta.

Kutatásunk középpontba állított fogalmát, az ethoszt Max Weber vezette be a szociológia tudományába. A kapitalista szellem kutatásakor az ethoszt, mint morálisan színezett életviteli szabályok együttesét definiálta (Weber, 1982). Fontos eleme, hogy nem egyéni produktum. Weber nem csupán bölcséletnek tartja az esetében Benjamin Franklin műveiből rekonstruálható szabályrendszert, hanem közösségi fogalomnak is. Mi is hasonlóképpen kezeljük a kutatásunk tárgyává tett csoportokat, így az interjúink során folyamatosan feltárt szabályrendszert összegezve próbáljuk meg felépíteni azt, amit ultraethosznak nevezünk. A gyakorlatban ezek az erkölcsi elemek határozzák meg azokat a viselkedési formákat, amelyek a csoportban egységesen elvártak, de az egyén szintjén is léteznek, mint belső szabályok. A szurkolói közegben ugyan már létezik egy ehhez hasonló fogalom, a „mentalitás ultra” (Balázs, 2008) viszont szélsőséges ideológiai töltete miatt nem lett volna szerencsés kutatásunk középpontjába emelni. Azokat a közösségileg sokszor felmagasztalt normákat, szabályokat vizsgáljuk, amelyeket egy csoport általános érvényűnek tekint, és az egyén betartásuk után pozitív visszajelzést kap a többi csoporttagtól.

I. 2. 2. A kutatás módszertana és menete

Kutatásunk során kétféle kvalitatív adatgyűjtési módszert alkalmaztunk. Előzetesen végeztünk több első osztályú bajnoki mérkőzésen megfigyelést. Ezeken a mérkőzéseken az ultracsoportok állandó bázisa melletti szektorból követtük figyelemmel az ultracsoport tagjainak tevékenységét. Elsősorban a mozgásokra, a tagok és a csoportok közötti interakciókra, a transzparens kiírásaira, és a szurkolói rigmusokra koncentráltunk. Megfigyeléseinket az interjúvázlat elkészítéséhez használtuk fel, azonban néhány fontosabb terepélmény az elemzés részeként is megjelölésre kerül. A módszer egyértelmű előnye, hogy közvetlen közről láthatóvá válnak jellegzetes viselkedési formák, a megismerés mélyebb, az alanyok a saját környezetükben vizsgálhatók (Babbie, 2008:316).

Másik, és lényegileg meghatározóbb alkalmazott metódus a félig strukturált mélyinterjú módszer. A kutatás ezen részeként az előzetes hipotézisek és a terepmegfigyelésekből származó következtetéseink alapján elkészített interjúvázlattal vizsgáljuk a legfontosabb tényezőket.

A téma feltárásának szempontjából az interjú módszer előnyös, hiszen olyan információk is előkerülnek általa, amelyek egy esetleges kérdőíves felmérés során rejtve maradnának. Az interjúalany kontextuális formában, saját szavaival adja át az információt, így pedig az elemzés során a felszín alatti struktúrákra is fény derülhet. Nem elhanyagolható pozitívum, hogy az alanyok önmaguk alkotják meg a kutatók számára a belső világukat, így szabadabban, nem csupán kategóriákba és toposzokba zárva fogalmazódik meg az információ.

Kutatásunkhoz alanyokat két úton gyűjtöttünk: egyrészt a futballklubok szurkolói koordinátorain vagy a külső kapcsolatokért felelős munkatárson keresztül kerültünk kapcsolatba az ultracsoportok vezetőivel. Ezekben az esetekben, a csoportvezető közbenjárása nyomán, lehetőségünk nyílt egy napon több taggal is interjút készíteni. Másrészt a mérkőzésekre való kilátogatásaink és a terepmegfigyelések során kerestünk fel egyéneket az ultraszektorban. A vállalkozó tagoktól később hólabda-módszerrel jutottunk további csoportbeliekhez. A téma szenzitív jellegéből adódóan, és az ultracsoportokat a közelmúltban ért sorozatos hatósági támadásokból kifolyólag a kapcsolatfelvétel nem zajlott zökkenőmentesen. Gyakori volt a csoporttagok bizalmatlansága és túlzott elővigyázatossága a kapcsolatfelvétel során.

Összesen 24 alannyal sikerült interjút készítenünk. A legfiatalabb megkérdezett 16, míg a legidősebb 43 éves volt, az átlagos életkor 25 év, az alanyaink között egy nő volt. A

túlnyomó férfitöbbség nem a kiválasztási hibán alapul, az arány nagyjából hűen tükrözi a vizsgálati populációra jellemző nemi-arányokat. A megkérdezettek társadalmi státusáról nehéz bármilyen általános, összefoglaló adatot közölni, mivel e változó mentén nagyon különbözőek, de ennek a megállapítása nem is célunk.

Az alanyok felkeresésének és kiválasztásának tekintetében törekedtünk a területi különbségek figyelembevételére. Ebből adódóan a lekérdezett alanyokat Magyarország különböző régióiból szereztük: Budapestről, Dél-Magyarországról, Nyugat-Magyarországról és Kelet-Magyarországról egyaránt, összesen hét szurkolói csoportból.

II. A szervezett szurkolásról, és az ultramozgalmakról általában

Dolgozatunkban Magyarországon létező és működő, szervezett futball-szurkolói csoportokkal foglalkozunk, amelyeket kutatásunk alapján mutatunk be. Szervezettek, mert szervezeti formát és intézményes jelleget öltenek. A csoport szerepeket határoz meg tagjai számára, mely szerepek többnyire hierarchikus viszonyokba rendeződnek. A csoportba lépésnek vannak bekerülési költségei, a tagok viselkedésének határait pedig meghatározott szabályrendszer és normák összessége szabja meg. Jellemzőjük egy futballklub melletti feltétel nélküli elköteleződés, elsődleges funkciójuk pedig a mérkőzéseken való szurkolás, a mérkőzés lelátói hangulatának kialakítása. Ehhez sokszor segédeszközöket is alkalmaznak, mint fény- és pirotechnikai eszközök, hangszerek (elsősorban dobok), molinók. Önmagukra, átvitt értelemben a csapat 12. játékosaként gondolnak, aki szurkolással képes a mérkőzés kimenetelét kedvezően alakítani.

A szervezett szurkolói csoportok országonként, sőt akár régióként is eltérő stílusjegyekkel rendelkezhetnek, ami elsősorban az adott régió történelmi és kulturális hátterével magyarázható. A legtöbb szurkolói mozgalom valamilyen formában táplálkozik a két fő európai irányzatból: az angol futballhuligán-mozgalomból, és az olasz ultramozgalomból.

II. 1. Az ultramozgalom kialakulása és története

A szervezett szurkolás és a szervezett szurkolói csoportok történelme a futball- és a társadalmi változásokkal együttesen alakultak. Olaszországi válfaja, az ultramozgalom, az 1960-as évek végén látták meg a napvilágot az ifjúság tradicionális értékek ellen vívott csatájának eredményeként. Az elsősorban munkásosztályi tagokból felépülő ultracsoportok baloldali politikai forrásból táplálkoztak: a külső jegyek mellett (adott csoport

névválasztása, zászlók, énekelt dalok) erre utal az ultra gyűjtőnév is, ugyanis a szó jelentése „lépd át a határt” először a politikai demokráciával szemben álló szélsőséges ultrabaloldalt jelölte (Balázs, 2008).

A mozgalom igazi intézményesülése a '70-es években indult meg, a csoportok a stadionban is ténylegesen elkülönültek a klasszikus értelemben vett szurkolóktól, a „curva”, a kapu mögötti kanyarszektor vált állandó törzshelyükké. Megindult a különböző klubok szervezett csoportjai közötti vetélkedés, a városok rivalizálása. Az erőszak nézőtérén való általánossá válása is ebben az időszakban tetőzött elsősorban a már említett városi rivalizálásokról, és a csoportok közötti eltérő nézetekből adódó konfliktusoknak köszönhetően (Testa, 2009).

A mozgalom olaszországi fejlődésével párhuzamosan egyre inkább politikán és társadalmi osztályokon átnyúló tényezővé vált. A '80-90-es évekre már igazi tömegjelenséggé fejlődött, mert a csatlakozó fiatalok a csoportot a hétköznapiak során elfojtott agresszió, és egyéb nem elfogadott viselkedési módok legfőbb kiélési terepének tekintették. A mozgalom kötődése ezekben az években egyre szorosabb lett a futballhoz, azonban a politikai tartalmak soha nem vesztek ki (Balázs, 2008).

A '90-es évek közepére a labdarúgás elüzletiesítésének és a szurkolói erőszak visszaszorításának érdekében tett törvényi intézkedések hatására megindult a mozgalom hanyatlása. A csoportok mozgatórugójává egyre inkább az alkalmi balhék, és a rendszerrel való szembenállás kifejezésre juttatásának lehetősége vált. A mozgalom egésze fasizálódott és egyre inkább fontos szerep jutott a tradicionális értékeknek, az angol huligánmozgalom elemei közül is egyre több épült be. Napjainkban a mozgalom kevésbé homogén, mint a 20. század második felében. A hatósági intézkedéseknek és a futball értékváltozásának hatására a csoportok száma megcsappant: Olaszországban körülbelül 445 szervezett ultracsoportról és 80000 tagról beszélhetünk (Scalia, 2009).

II. 2. A magyarországi ultracsoportok

A mozgalom magyarországi megjelenése a rendszerváltás után, a '90-es évekre tehető (az első képviselője az Ultra Red Boys Kispest). Fejlődése és alakulása az olasz mintának megfelelő, fénykorát a '90-es évek közepén élte, ekkor minden számottevő futballklubhoz tartozott legalább egy szervezett csoport. A jelképek, megjelenés és a viselkedési minták is az olasz trendet másolták, sőt az olasz hatás még jelenleg is számottevő (Balázs, 2008), nem véletlen tehát a Magyarországon bevett ultra-elnevezés. A

zászlók, a "kibérelt" kanyarszektor a stadionon belül, a rigmusok, és a szurkolói koreográfiák,⁵ és mozgások mind az olasz mintának megfelelően lettek átemelve. Ma már egyre több csoport utasítja el az ultracsoport megnevezést, és önmaga megjelölésére a szurkolócsoporthoz kifejezést használja, de ez elsősorban magyar nemzeti identitás hangsúlyozására szolgál, a lényegi stílusjegyeik továbbra is az olasz ultracsoportokhoz hasonlóak.

A hazai csoportokban ugyanakkor megtalálhatók az angol huligánmozgalom bizonyos jegyei is. Ezt mutatja a csoportokon belül olykor megfigyelhető elkülönítés ultrák és huligánok között. A futballhuligánok önmaguk legfőbb szerepét a csoportok közötti összecsapásokban jelölik meg, míg az ultra fő feladata a szurkolás. Emellett a klub színeit reprezentáló, mérkőzéseken viselt sálak is az angol hullámból kerültek beolvasztásra.

III. Nemzetközi és hazai szurkolói kutatások, elméletek

A futballszurkolókkal kapcsolatos kutatások száma még nemzetközi viszonylatban is csekélynek mondható, az ultrákkal, pedig csak néhány tanulmány foglalkozik, Magyarországon pedig a kutatások szinte teljes hiányával kell szembesülnünk.

A szurkolókról folyó vitákat még mostanság is a futballhuliganizmus megítélésének mindennapi, kvázitudományos és akadémiai vitája határozza meg Nyugat-Európában. A szurkolókkal kapcsolatos vitákat sok esetben jellemzi a normativitás, az egyoldalúság (Crawford, 2003). John Williams (2007) szerint a témában zajló tudományos diskurzusokat főleg a „fiatal férfiak által üzött szurkolói erőszak és huliganizmus” témája uralja.

Könnyebben megfogható az ultrák és a futballhuligánok közti különbség, ha Ramón Spaaj-hoz (2009: 2) fordulunk, aki szerint „különbséget kell tenni a spontán, eseti nézőtéri erőszak,⁶ és a futballhuligánok által művelt szervezett erőszak között”. Véleménye szerint a huligáncsoportok által folytatott erőszak, főként a rivális szerveződések ellen irányul, de számos példa van részükről vandalizmusra, más szurkolók, valamint a rendőrség elleni erőszakra is. A huligáncsoportok tevékenysége nem csupán a stadionokban van jelen, sőt ma már elsődleges küzdőterük nem ez, hanem a belváros vagy (jobb esetben) egy rét.

A brit huligánmozgalom, ami a 20. században meghatározta az angol szurkolói kultúrát, a munkásosztályi mozgalmakban gyökerezik, állítja Critcher (1980). A szerző szerint az angol munkásosztálybeli fiatalok a futball második világháború utáni teljes

⁵ Hatalmas transzparenszek, amelyek valamilyen, általában szimbolikus üzenetet jelenítenek meg.

⁶ Ez az ultrák körében jellemzőbb

átalakulása miatt érzett elégedetlenségüknek jele a huligánmozgalom, pontosabban az ilyen erőszakos cselekedetekben kísérelték meg a korábban a futball által képviselt munkásosztályi értékek visszaállítását.

Azonban a futball átalakulása nem fejeződött be a háború után, sőt egyre inkább távolodott a hagyományos alapoktól. Critcher ebben a változásban értékeli a futball-huliganizmust is: a média által közvetített közkeletű képpel szemben, ő a futball átalakuló kultúrájához köti a ritualizált, szervezett erőszak kialakulását. A modern futball kialakulásának tendenciái⁷ hozzájárultak a tradicionális szurkolói lét aláásásához. Ehhez a léthez való nagyfokú lojalitás kifejezéséhez az agresszióban találták meg a lehetőséget, ami jobban tükrözte a számukra fontos munkásosztálybeli értékeket. (Cricher, 1980)

Az egyik legjelentősebb sportszociológus, Ricardo Giulianotti (2002) négy alapvető szurkolói identifikációs csoportot (szurkolókat, nézőket, rajongókat és báméjszkodókat) különít el. A futball globalizálódásának hatására – főleg Angliában - az alacsonyabb jövedelmű rétegek kiszorultak a stadionokból. Kutatók szerint emiatt a szurkolói identitások is változásokon esnek át, jellemzőbbé válik a fogyasztói identitás, a kötődések meggyengülnek, a hagyományok helyett a fogyasztói értékek kerülnek előtérbe.

A négy kategóriát két oppozíciót kifejező fogalompárral ragadja meg a szerző. A hideg-meleg tengely mellett a tradicionális-fogyasztói ellentét mentén alakul ki a négy kategória. Giulianotti a tradicionális/ meleg párosításba eső nézőket nevezi szurkolóknak. Az általunk vizsgált ultrák is ide sorolhatóak: a „szurkolók” kapcsolata nagy hagyományú kötődésként, nagy „befektetéssel” járó viszonyként jellemezhető, emellett a lokalitásnak is kiemelt szerepe van. Ennek hangsúlyozása jelentős az olasz ultrák esetében is, a különböző városok jelképei, történelme, a helyi kötődés reprezentálása gyakran jelenik meg az ultrák „koreográfiáin” is.

Sokszor maguk a kutatók is elfogultak azokkal a közösségekkel szemben, amikről írnak (King 1995). Sokan, akik a második világháború után nőttek fel, mintaként, hitelességi kódként emelnek ki bizonyos viselkedéseket, címkéket, hiszen ők ezt az időszakot tartják a „futball aranykorának” (Crawford 2003). Elfogultságuk miatt ezek a tanulmányok inkább olvashatók úgy, mint a csoportidentitás határait meghatározni kívánó, magukat hitelesnek tartó szurkolók értelmezései, akik a „másokat” megpróbálják kiszorítani a meghatározott erőteréből.

⁷ A futball egyre inkább a magasabb társadalmi osztályokat célozta meg. Az igények kielégítésre való törekvéssel párhuzamosan nőtt a játék szalonképessége. Az erőszakosság korlátozására bevezetett szigorúbb szabályok, stadionbüfék kialakítása, ülőhelyek számának növelése, stb.

A probléma nem is ott van, hogy valaki a „rajongók” és a „fogyasztók” között különbséget tételez, de ha ezeket a kategóriákat előre elhatároljuk, és az előbbit ünnepeljük, akkor nem vagyunk képesek a szurkolói létben bekövetkezett változások kimerítő megismerésére, megértésére. A „hiteles szurkoló” eszménye implicit módon megjelenik több ultrákkal kapcsolatos munkában is:

Egy, az olasz ultramozgalom társadalmi gyökereivel és történelmi váltoásaival foglalkozó magyar munka úgy állítja be az ultrák által megvalósított „mentalitás ultrá”⁸ habitust, mintha az lenne az egyetlen autentikus forrása, az egyetlen hiteles megélése a szurkolói létnek. Az amúgy többségben lévő „sima szurkoló” a kilencvenes évektől kezdve „lassan elbutított média-fogyasztóvá válik” (Balázs 2009). Balázs Gábor elsiratja a futball (olaszországi és globális) fénykorát. Ezt úgy teheti meg, hogy a változások között említi az autentikus „mentalitás ultrá” elkorcsosulását, illetve a princípiummá emelt öndefiníció elnyomását. Szerinte tehát az ultramentális az egyetlen olyan szurkolói öndefiníció, amely tiszta, autentikus, és amely manapság válságba került.

A magyar futballszurkolók szociodemográfiai összetételéről a „legújabb” fellelhető tanulmány a 90-es évek közepén íródott (Földesiné, 1995). A kvantitatív, 3000 fős mintával dolgozó kutatás szerint a magyar meccsre kilátogatók több mint 85 százaléka férfi. A nézők életkorát tekintve szembeeső a húsz éven aluliak és a középkorúak nagymértékű távolmaradása a mérkőzésekről. A nézőteret a fiatalok uralják, a szurkolók majdnem fele harminc éven aluli, de kevés a kisgyerek és a serdülőkorú, a nézők egyharmada a húszas éveiben jár. Megállapítható, hogy iskolai végzettség alapján a nézők alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkeznek, mint a magyar átlag. A szurkolók 20 százaléka nem fejezte be az általános iskolát és mindössze 2 százalékuk felsőfokú végzettségű.

Végezetül meg kell vizsgálni, az ultrákkal kapcsolatos nemzetközi szakirodalmat, különös hangsúlyt fektetve az olasz ultrákról szóló tanulmányokra, mivel alanyaink sokszor hivatkozási pontként utaltak olasz társaikra. Célunk az is, hogy bizonyos pontok mentén összehasonlítsuk az olasz és a magyar ultrákat. Ez az összehasonlítás azzal indokolható, hogy egyrészt Olaszország az ultra, mint jelenség szülőhazája, és a magyar ultracsoportok is az olaszok mintájára próbáltak szerveződni, másrészt a jelenséget könnyebb megérteni, egy másik hasonló csoport vonatkozásában. Az olasz írások főként az ultrák és az erőszak kapcsolatára koncentrálnak, és két csoportra bonthatóak, az egyik fél

⁸ Röviden a klubért és csapatért való feltétlen kiállást és az ultrák habitusát meghatározó belső szabályrendszert jelenti.

szerint az ultrák legfőbb célja az erőszak és a vandalizmus, a másik oldal pedig azt vallja, hogy bár az erőszak nem elhanyagolható része az ultrák tevékenységének, de ez egy indokolható erőszak, és az ultrák nem hibáztathatóak teljes mértékben ezek elkövetéséért.

2007-ben egy rendőr és egy Lazio-szurkoló életét veszttette egy, a rendőrség és a szurkolók közötti összecsapás során. A közvélemény ezek után még keményebb fellépést várt el a labdarúgáshoz köthető erőszakos cselekmények esetén. A rendőrség és a klubok is az ultrákat hibáztatták, akik meglátásuk szerint tönkreteszik a futballt. Vincenzo Scalia (2009) állítása szerint ez nem egy bevett nézőpont az olasz futballkultúrában. Az ultrák önálló szubkultúrát alkotó csoportok, melyeket a többi szurkoló elfogad, tisztel. Az ultrák elismertsége, szervezettsége megfelelővé tette őket a politika, a klubok és a szurkolók közötti közvetítő szerepére. Következésképp, mind a politikusok, mind a klubok megpróbálják az ultrákat felhasználni saját érdekeikre.

Roversi (1992) az ultrákat egy erőszakos, marginális helyzetben lévő tömegként definiálja, Dal Lago (1994) ezzel szemben, egy futballt támogató szimbolikus keretként, amely egy önálló szubkultúrát hoz létre. Többször is hangsúlyozza a lokális identitás kiemelt szerepét Scalia, ami nem az olasz futball különlegessége, de fontos kiváltó oka a különböző csapatok közötti szembenállásnak, és sokkal jelentősebbek a lokális ellentétek, mint például Magyarország esetében. Rámutat, hogy a sajtóságos olasz kulturális hozadék miatt a futballszurkolás is egy olyan jelenséggé vált, amely csak távolról mutatja a „fair play” jellemzőit, és számos esetben elmosza a határokat politika, társadalom és futball között. A legtöbb összecsapás a szervezett szurkolók között nemzeti, lokális vagy politikai rivalizálás miatt történik.

Dal Lago (1994) véleménye alapján a futballmeccs szentesít egy szimbolikus keretet, amely önálló szabályokat követ a társadalom többi részétől elkülönülve. Rocco de Biasi (2008) szerint a futballszurkolás a kollektív identitás része, amely apáról fiúra száll, a háború nyelvezetét használja, és az ellenfelet ellenségként látja.

Balestri és Roversi (2000) szerint az ultra egy speciális – Olaszországban megjelenő - formája a futballhuliganizmusnak. Az ultrákra jellemző cselekedetek a vandalizmus, és a szervezett erőszak, az ellenséges csoportokkal szemben, stadionon belül és kívül egyaránt.

Olaszországon kívül még gyéresebb az ultra jelenségének szakirodalma, kifejezetten a magyarországi ultrákkal foglalkozó tanulmányt sajnos nem találtunk. Fontosnak gondoljuk, az Olaszországon kívüli szakirodalmak bemutatását is mivel ezen országok szervezett szurkolóiról szóló leírások sokkal inkább hasonlítanak az interjúinkon keresztül számunkra kialakuló ultraképhez.

Jürgen Schwier (2005) a német ultramozgalmat mutatja be, mely állítása szerint az utóbbi években dinamikusan növekszik. Schwier szerint a futballultrák felfoghatóak „a szurkolók egy új generációjaként, valamint a változások közvetítőjeként a szurkolók szubkultúrájában.”(Schwier, 2005) Az ultrákat az avantgárd fanatizmusuk és a látványos lelátói „performanszaik” különböztetik meg egy átlagos szurkolótól. Az ultrák keresik a köznép figyelmét és küzdenek a modern, kommerzializálódó futballkultúra ellen.

Radu Gabor és munkatársai (2009) a temesvári futballcsapat kemény magját vizsgálták. Céljuk a temesvári ultrák modellezése volt, megvizsgálni azt, hogy mit jelent a csoportoknak a csapat buzdítása, milyen üzeneteket közvetítenek, milyen sajátosságai és karakterjegyei vannak ezeknek a csoportosulásoknak. A temesvári ultrák egy nagy tömbbe tömörülnek (Déli Gyep), de ezen belül több kisebb brigádra oszlanak fel. A kutatók kérdőíves módszert használtak a jelenség jobb megértéséhez.

A szerzők különböző kritériumokat határoztak meg arra nézvést, hogy egy csoportot ultracsoportként deklaráljanak. A teljesség igénye nélkül: 1. Egy ultracsoportnak meg kell határoznia a saját identitását. 2. Külön szektorral kell rendelkezniük. 3. Csapat mellett való kitartás eredménytől függetlenül, otthon és idegenben egyaránt 4. Viseljenek sálát kedvenc csapatuk színeivel és szimbólumaival.

Az ultrák 67 százalékának a klub jelképez mindent, ez a meghatározás a mi interjúink során is sokszor előjött, a 27 százalékuknak, pedig azt, hogy nyugati emberek (Temesvár Románia nyugati részén fekszik), tehát az erős lokális identitásuk kifejező eszköze. A szurkolók 49 százalékának az ultraság legpozitívabb hozadéka a csoporthoz való tartozás volt, 27 százalékuk pedig a pozitív attitűd kialakulását említette.

Ennek a tanulmánynak a szemlélete áll a legközelebb a miénkhez, mivel a szerzők a jelenséget egy empirikus kutatáson keresztül, az ultrák szemszögéből próbálják megérteni, és bár ezt a módszert ilyen formában nem tekintjük teljes mértékben megfelelőnek,⁹ az ultrák véleményének megkérdezése mindenképpen üdvözlendő.

⁹ Néhány kérdés esetében túl kevés kategória, pár sugalmazó kérdés.

IV. A szervezett szurkolói csoport, mint kiscsoport

Az ultracsoportok jelenségét, mint csoport szintű szerveződést és a csoportra jellemző társas lélektani tényezők mentén is értelmezhetjük. A csoportra, mint entitásra nehéz definíciót találni, a következőket azonban egyértelműen levonhatjuk: a csoport egy olyan szociális jelenség, melyet a csoportot alkotó személyek speciális szerepei, normái, illetve a tagok kapcsolatai alkotnak (Fiske, 2006).

Mint már említettük az ultracsoportok olyan formális kiscsoportok, amelyek feladatuknak egy adott labdarúgócsapatnak való szurkolás megszervezését és kivitelezését tekintik. Kiscsoportnak olyan csoportokat nevezzük, amelyek tagjai olyan kis létszámúak, hogy egymást személyesen ismerhetik és egymással többé-kevésbé szoros kapcsolatban lehetnek (Fiske, 2006). Formálisnak, azért formálisak, mert be vannak jegyezve annál a klubnál, amelynek szurkolnak, illetve a legtöbb csoport azért is, mert tagjaiknak tagdíjat kell fizetniük.

A vizsgált ultracsoportok többsége jól szervezett, ami a rendszeres csoportgyűléseknek is köszönhető, ahol a szabályokat, teendőket, programokat eldöntik, megbeszélik. A csoportok szervezettségét jól mutatja az egyenruha viselete, a drapériák, molinók elkészítése (ami általában több ember munkáját igényli), illetve különböző rítusok, például a mérkőzéseken tapasztalható „együttmozgás”, együtt éneklés is.

A legtöbb csoport hierarchikusan épül fel. Ez egyrészt egy vagy több vezető meglétét, másrészt egy életkor szerinti hierarchiát is jelent, megfigyelhető a csoportokon belül az idősebb tagok tisztelete. Nagyon zárt közösségekről van szó, tehát a csoport tagjává váláshoz komoly feltételeknek kell megfelelnie a csatlakozni vágyóknak. Az egyik ultracsoportnál például a jelentkezőknek egy évig a csoporttal együtt kell járnia meccsre ahhoz, hogy a csoport tagjává válhassanak.

Az ultracsoportok működése nem csak a meccsre korlátozódik, együtt járnak bulizni vagy akár kirándulni. Fontos kiemelni, hogy autonóm, önszabályozó csoportokról van szó, amelyek – elmondásuk szerint – függetlenek a kluboktól, pártoktól vagy bármilyen egyéb szervezettől.

Nem meglepő, de pár kivételtől eltekintve a helyi klub kedvelése az általános az ultrák esetében. Nem feltétlenül azért alakul így a szurkoló preferenciája, mert különösen elkötelezett lakóhelye ügyei iránt, hanem abból az egyszerű okból kifolyólag, hogy ez a csapat számára a „megközelíthető”, és ennek a csapatnak a szurkolóival tudja fenntartani a kapcsolatát a fizikai távolságokból adódóan. Azok az alanyok, akik a szeretett klubjuktól

messze laktak, nehezen – és nem minden esetben – tudták megoldani, hogy ultracsoportjuk összejövetelein rendszeresen részt vegyenek.

A csoportok működése egy dinamikus, állandó változásban lévő folyamat. Tuckman (1965) elmélete szerint minden csoport négy plusz egy fejlődési szakaszon megy keresztül. Az első lépés a csoport megalakulása. A második fázis, a viharzás stádiuma, ekkor kialakul a csoport szociális hálózatrendszere, kik kerülnek vezető, kik jutnak perifériusabb helyzetbe, kialakulnak a személyes kapcsolatok. A harmadik fázis a normaképzés időszaka. Ebben a fázisban a csoport megszervezi működésének alapelveit, szabályait, melyeket ideálisnak és járhatónak tart a csoport fennmaradásának szempontjából („*egy ultra mindig szurkol*”, „*nem megy haza, ha esik*”), ahhoz, hogy majd a következő, a negyedik stádiumában elérjék a teljesítmény optimumának a szakaszát. A normaképzés stádiuma különösen fontos számunkra, hiszen gyakorlatilag ekkor alakul ki a csoport ethosza. A normaképződés speciális az ultracsoportok esetében, mivel sokszor „hozott anyagból dolgoznak”, tehát más külföldi vagy magyar csoportoktól vesznek át elemeket. Ezután a csoportok vagy feloszlanak, vagy az egész rendszer újrakezdődik, de már nem feltétlenül a fent vázolt sorrend szerint.

Az interjúk során, bár a csoportok teljes történetét nem ismerhettük meg, számos olyan részletet azonban igen, amely alapján az egyes csoportképződési fázisba be tudtuk sorolni őket. Egy kivételével olyan csoportokkal kerültünk kapcsolatba, melyek hatékony és alkotó fázisukban voltak. Ezen csoportokban a szerepekre való felosztást, és ennek hatékony mivoltát többek között olyan közös programok megszervezése mutatta, mint az idegenbeli meccsre az utazás, egy erdélyi kórház számára történő adománygyűjtés vagy egy különleges évforduló kapcsán való megemlékezés.

A „saját csoportot” tiszteljük – gyakran túlmagasztaljuk – ez azonban a versenyhelyzeteken is túl azzal jár, hogy a másik csoportot becsmételjük, megvetjük, sértőnek és kellemetlennek ítélt jellemzőkkel démonizáljuk (Linville, 1989.). Egy stadionban végzett terepkutatás ennek a jelenségnek valóságos tárházát nyújtja a megfigyelőnek, a csoportok nagyon változatos módon ócsárolják egymást a mérkőzések közben.

Csoport és csoport általában megfér egymás mellett. Ám egy olyan helyzetben, melyben már az érdekek egymásnak feszülnek, ott a csoportok „ellenfelekké” válnak, konfliktusba keverednek, az érdek érvényesítéséért versengésbe fognak.

A fent felsorolt szociálpszichológiai mechanizmusok lehetővé teszik a csoportethosz kialakulását. Ennek az ethosznak része a csoportidentitás, normák, elvárások egyéni

elsajátítása, és a csoporthoz való feltétlen ragaszkodás. A csoporttagok hangsúlyozzák, hogy kiállnak egymásért, és nagyon sokan második családjukként tekintenek ultratársaikra.

Ahogy mondtam, én nagyon sok új baráttra leltem, meg olyan embereket, akikre tudom, hogy számíthatok, akik bajtársak, akik mindig ott lesznek, hogy ha valami probléma ér. (András, 36 éves, Diósgyőr szurkoló)

A csoportok közötti versengés a maszkulin jellegek kidomborításával történik. Az egyfajta maszkulinitás hangsúlyozása fontos eleme a csoportok önreprezentációjának, a tagok felé elvárásként testesül meg.

V. Az ultraethosz

Kutatásunk korai szakaszában még az ultrák és a politika kapcsolatára redukáltuk vizsgálódásainkat. Úgy tűnt, hogy a jelenség megértéséhez nem elég csak a politika és az ultrák kapcsolatának feltárása, ezért további tényezőket is bevontunk a kutatásba. A feltárt viselkedési szabályokat, mintázatokat és a közeget jellemző szellemiség jegyeit négy elemzési csomópont köré gyűjtöttük és fejtjük ki a továbbiakban.

V. 1. Szurkolás és szurkolói magatartás

A szurkoláshoz és a szurkolói magatartáshoz fűződő akár technikai jellegű, akár belsővé tett erkölcsi színezetű elvárások az ultraszellemiség legáltalánosabb alapkövei, amelyek elsődlegesen meghatározzák a csoportok és tagjaik viselkedését.

A versenyhelyzet, a versengés, a közös cél elérésének lehetősége felfokozza a lelkesedést, lázba hozza az embereket, akik azáltal, hogy szurkolnak, azonosulnak egy játékossl vagy csapattal, involválódnak a közegbe. Kitágul az egyén sikerélményének köre, ennek ára az érzelmi investáció, és a teljes fokú azonosulás, még akkor is, ha a buzdítás tárgya éppenséggel vereséget szenvedett (Pataki, 1998).

A szurkolás azoknak a legfontosabb, akik sikertelennek érzik magukat, esetleg társas kapcsolataik hiányosabbak. Azáltal, hogy identitásukat a szurkolás örömeivel és a bálványozott személlyel, csapattal töltik ki, megszűnik ez az érzet. A csapatok közötti versengés növeli a kategorizálás, címkézés lehetőségét, ami olykor agresszióval párosulva a csoporton kívül állók elleni erőszakban ölt testet (Pataki, 1998).

Sok elmélet létezik, amely megpróbálta megérteni, hogy mik a nézők motivációi a meccsre járásban, a szurkolásban. Sloan (1989) több jelenséggel is magyarázta, hogy miért

is szurkolnak az emberek, ilyen a szenzoros élménykeresés,¹⁰ a katarzisélmény, az agresszió kiélése vagy egyszerűen csak a szórakozás. Wann és munkatársai (1997) meghatározták a nyolc fő motivációt a meccsen való részvételre, amelyek közé tartozik a szórakozás, a pozitív stressz, a csoporthoz való tartozás, az önbecsülés és a klub támogatása is.

De hogyan élnek meg az ultrák a meccset, mi motiválja őket a szurkolásban? Már önmaguk szervezett szurkolói csoportként való definiálása, és feladataik egyértelmű meghatározása determinálja szurkolói magatartásukat. „*A mindent a csapatért*” „*jóban és rosszban egyaránt*” hitvallás a szurkolásban ölt testet. Mind hazai pályán mind idegenben a csapat biztatása a végsőkéig, a mérkőzés atmoszférájának kialakítása, és a többi néző motiválása olyan cél, ami kifejezi érzéseiket a választott klub iránt. A szurkolói hivatástudat mindennél erősebben él, és ez reprezentálja a klub iránti hűséget és odaadást. Hangsúlyozták, hogy nem a csapat, hanem a klub miatt mennek ki a mérkőzésekre. Nem tudnak azonosulni a játékosokkal, nincsenek olyan futballisták, akikért rajonganának. „*Nem a csapatnak szurkolok, a klubnak, játékosok jönnek-mennek, de a klub az örök.*”

Az egyénnek szurkolás közben feladja egyéniségét, és a közösségbe olvad. A hatékony szurkolás csak egységként elképzelhető, ezért az előénekes - aki végig a pályának háttal állva karmesterként irányítja a szurkolást - által diktált ritmusra együtt kell mozdulni és szurkolni. A szurkolás minden csoport „alapszabálya”, az ethosz alapvető része, ez az, ami alapján alanyaink elsődlegesen definiálták az ultrákat, tehát saját magukat.

„Számomra egy igazi ultra az, aki szívből szereti a csapatát és kijár minden egyes mérkőzésekre, meg ott énekel. Nem is kell igazán más, csak hogy tegye oda magát, ha szurkolás van, énekeljen, üvöltsön teli torokból, 90 percig extázisban legyen.” (Tamás, 28 éves, Szombathely)

A szakirodalmakban felsorolt pszichológiai motivációk mellett, egyéb okok is előkerültek a meccsre járással kapcsolatban: levezetni a feszültséget, átélni a hangulatot, együtt lenni a többiekkel, támogatni a klubot, erőt demonstrálni, szórakozni, megszabadulni a gondoktól, a nőktől.

„Általában nem is tudom követni a meccset közben, mindig meg kell néznem otthon az ismétlést. Ilyenkor valahogy kikapcsol az ember vagy nem is tudom...nem igazán tud másra koncentrálni.” (Péter, 16 éves, Pécs)

¹⁰ A szenzoros élménykeresés fogalma Marvin Zuckerman (1971) nevéhez fűződik, aki az emberek új és szokatlan, izgalmas, kihívást vagy kalandot jelentő élmények keresésére irányuló hajlamát értette alatta.

Nagyon fontos kiemelni, mint ahogy ezt a fenti interjúrészlet mutatja, hogy a legtöbb ultraszurkolót nem érdekli a mérkőzés, a csapat és klub iránti hűség akkor is ki kell, hogy tartson, ha a csapat sorozatban veszít. Ez az ultralét egy sarokpontja, hiszen nekik a többi, „általános” szurkolóval szemben akkor is ki kell tartaniuk a csapat mellett, ha „*semmi nem jön össze*”. Összességében tehát a küldetéstudat és a klub iránti érzelmek motiválják a szurkolást, és nem a játék öröme.

Emellett alanyaink közül sokan azt érzik, hogy a stadionon belül ők egyfajta elitet alkotnak, kiváltság a csoportba tartozni, ez az a csoport, amihez minden fanatikus szurkoló csatlakozni akar. Az elit szerep kiváltságokkal és kötelességekkel is jár. Ilyen kötelesség a szurkolás, amit mindenkinél tökéletesebben, a csoport értékeinek megfelelően kell kivitelezni. A látásmód, hogy ők kivételesek, és a szurkolói társadalomban a „mezei szurkolók” fölött állnak, fontos része identitásuknak. Az ultrák, „*ők csak adnak a klubnak, de nem kapnak semmit, csak az élményt*”, míg az átlagszurkoló pusztán saját kedve szerint szurkol. A csoport megkülönböztetett helyzete a szurkolói bázison belül, és a többi szurkolóhoz mért viszonyrendszer legitimálja működésüket és viselkedésüket. Az pedig, hogy egy általuk elitnek tekintett csoporthoz tartoznak, kompenzálhatja azt, hogy az élet más területein esetleg alávetett helyzetben vannak.

„Főleg ezeken a meccsnapokon, ez nagyon sokat jelent több embernek, utána hazamennek, hétfőtől megint kezdődik minden, és nagyon sok negatív dologra gondolok, de van ez a nap, ez a Diósgyőrről szól, és akkor elfelejti minden baját.”
(József, 34 éves, Diósgyőr)

A meccsnap és maga a szurkolás, többször az együvé tartozás jelképeként, pátozatosan, érzelmileg telített, leírhatatlan szenvedélyes rítusként jelent meg az interjúk során. Olyan érzelmi töltetet ad a résztvevőknek, ami elmondásuk szerint a szürke hétköznapiakat ellensúlyozni tudja.

A meccsnap az ultráknál, azonban nem csak a meccsről és a szurkolásról szól. Minden csoport esetében jellemző, hogy a meccsek előtt már két-három órával elkezdnek „alapozni”. Ekkor a csoport kollektíve összegyűl a törzskocsmájában és felkészül testileg-lelkileg az összecsapásra. Sokan ezen a napon készítik el a drapériákat, molinókat. Ezek azok az események, amelyek a csoport összetartását erősítik. Az ilyen alkalmak során alakítják és sajátítják el az ultraethosz által kialakított szellemiség fő elemeit.

V. 2. Maszkulinitás

A tradicionális értelemben vett férfias viselkedés a csoport hatékony működését támogató elvárás, így a tagokkal szemben explicit módon is megjelenik.¹¹ A megkérdezettek elmondása alapján a tagok viszonyrendszerének stabilitásához elengedhetetlenül szükséges a „férfias” tisztesség, bajtársiasság, lojalitás és aktivitás. Az erőszak legitimizálása, sőt bizonyos mértékű elvárása is kinyilatkoztatott szabály. Ez elsősorban azért fontos, hogy a csoport meg tudja védeni magát és klubjának becsületét egy másik csoporttal történő ütközet során. Másrészt a maszkulinnak vélt viselkedés impliciten is jelen van a csoportban. Ez a közeg jellegzetességeiből és funkciójából ered.

A sport kontextusában a maszkulinitás kiemelt hivatkozási dimenziónak számít. Korábban is hangsúlyoztuk, hogy az általunk felsorakoztatott kutatások jelentős része implikálja, vagy tudatosan kiemelt szerepet tulajdonít annak, hogy a sport még ma is egy férfiaknak fenntartott területnek számít (Dunning, 2002). Eric Dunning a sportszociológiát a diszciplína egyik leginkább fejletlen területeként határozta meg, mely keretei között „a modern sport patriarchális jellegét, és ennek szerepét a férfiak hegemoniájának fenntartásában eddig csak néhány feminista szerző kérdőjelezte meg.” (Dunning, 2002: 141)

Dunning a sportra vonatkozó gender-szemponturnak elemzéseiből merítve azt a következtetést vonja le egy később született munkájában, hogy a sport kontextusa lehetőséget biztosít a maszkulinitás egy „tradicionális formájának” bemutatására és reprodukciójára (Dunning, 1999: 219). Itt a sporttal kapcsolatos tevékenységek a férfiak számára olyan lehetőségeket rejtenek, amelyek manapság felértékelődnek: úgy gondolja, hogy a sport a tradicionális formák megrendülésének („a társadalom feminizálódásának”) tapasztalata miatt fellépett férfi-ellenállás fontos eszköze.

A maszkulinitások kutatásakor megkerülhetetlen elméletalkotónak számít Raewyn Connell, akinek legfontosabb eredménye a hegemon maszkulinitás fogalmának kidolgozása. Kutatásunk ezen dimenziója szempontjából fontos röviden bemutatni elméletének főbb elemeit.

Connell a maszkulinitások sokszínűségének figyelembevétele mellett a társadalmi nemek közötti hatalmi viszonyok mellett a maszkulinitások között is különbséget tesz: „Egyes férficsoporthoz tartozó uralmi és alárendeltségi társadalmi nemi viszonyok léteznek.

¹¹ Elsősorban az idősek követelik a fiatal tagoktól, a férfias fellépést mind a szurkolás, mind pedig más csapatokkal való konfrontáció esetén. Ez egyfajta „atyai tanításként” is értelmezhető.

A kortárs európai és amerikai társadalmakban ezek közül a legfontosabb eset a heteroszexuális férfiak uralmi helyzete és a homoszexuális férfiak alárendelt volta.”(Connell 1995: 78) Connell egy olyan kategóriarendszert dolgozott ki, amely révén nem csupán a maszkulinitások és a feminitások közötti bonyolultabb viszonyok értelmezhetők, hanem a maszkulinitás sokfélesége, „pluralitása” is megragadhatóvá válik (Hadas, 2010: 35). Ezek után jogosan tehető fel a kérdés, hogy megkülönböztethető-e ultramaszkulinitás más maszkulinitásoktól, és, hogy ez milyen jellemzőkkel bír.

Connell a maszkulinitások sokszínűsége mellett az azok között fontosnak gondolt hatalmi viszonyokat is bemutatja: A hegemonia fogalmával jellemezhető „a társadalmi nemi gyakorlat olyan konfigurációja”, amellyel legitimálható a férfiak domináns és a nők alávetett helyzete (Connell, 2012: 117). Amikor tehát a patriarchátus fenntartásához megkívánt válaszok megváltoznak, akkor a korábbi hegemon formák megkérdőjeleződnek.

Bár Connell a hegemon maszkulinitás fontosságát abban látja, hogy a férfiak dominanciáját képes fenntartani a nőkkel szemben, fontos megjegyezni, hogy „a hegemon maszkulinitás nemcsak külső, hanem belső, más maszkulinitások feletti hegemoniát is létrehoz”(Demetriou, 2001). A hegemon maszkulinitásokkal szembeni belső hegemonia kárvallottjai az alárendelt maszkulinitások képviselői (Connell, 2012: 119).

Connell nem állítja, hogy a férfiak többsége az adott kulturálisan hangsúlyozott mintáknak képes lenne eleget tenni, „mégis profitál az adott minta hegemoniájából, hiszen részesednek a patriarchális osztalékból”, egy olyan hozadékból, ami más csoportok általános alárendeltségéből fakadóan „jár”. A legtöbb férfi tehát egyfajta cinkos viszonyt ápol a maszkulinitások hegemon formájával (Connell, 2012:120).

A fent részletezett három „belső” viszony mellett a társadalmi nemek más struktúrákkal való kölcsönhatásával kimutathatóvá válik egy negyedik, a marginalizáció: ilyenek a munkaerőpiaci deprivációval jellemezhető munkásosztálybeli maszkulinitások, de ide tartoznak a faji viszonyok által meghatározott „fekete maszkulinitások” is.

Connell elméletének sikere és széleskörű gyakorlati alkalmazása egyben a hegemon maszkulinitás elméletének többféle irányból érkező kritikáját is jelentette. Kutatásunk szempontjából nincs szükség ezeknek az elméleteknek a teljes körű bemutatására, viszont ezek közül néhány figyelembevételre kiemelt fontosságú. Demetrakis Demetriou kritikája a fogalmi keret elnagyoltságaira hívja fel a figyelmet. Mivel Connell elsőbbséget tulajdonít a „feminista alapelvnek”, tehát adottnak veszi a férfiak általános dominanciáját a nők felett, így a társadalmi nemeken belüli viszonyok helyett a férfiak és nők közötti egyenlőtlenségek újratermelődése válik fontossá (Demetriou, 2011:95). A férfiak közötti

viszonyok is ebben az újratermelődési folyamatban helyezkednek el, a hegemoniához fűződő viszony a leginkább meghatározó.

Connell nagyjából a férfiak patriarchátus-fenntartási érdekközösségére koncentrál, arra viszont nem, hogy az tapasztalatokban, normákban, élethelyzetben osztozó közösségek miként működnek együtt. A nem hegemon maszkulinitásoknak tehát ebben a keretben nincs nagy alakító szerepük. Demetriou szerint az elméletben a nem hegemon modellek a hegemoniával feszültségben vannak, de nem hatolnak be a hegemoniába (Demetriou, 2011:97).

Connell olyan esettanulmányok segítségével mutatja be fogalmi rendszerét, amelyekben elméletének sarokpontjai mintha kevésbé nehezednének rá a megállapításaira; a társadalmi nem létrehozásában nagy szerepet tulajdonít az adott helyzetekkel való megbirkózás aktív folyamatának (Connell, 2012: 161). Hangsúlyozza például, hogy alapvetően hasonló kiindulási pontból sokféle út alakulhat ki” (Connell, 2012: 160).

Ha elemzésünkben is alkalmazzuk a bemutatott kritikát, nehezen megállapítható, hogy az általunk vizsgált erőszakosságát gyakran fitogtató, de a cultural studies kereteiben gyakran a munkaerőpiacon deprivált csoportként, az alkoholizmussal gyakran kapcsolatba hozott, valamint a destruktív erőszakkal összekapcsolva bemutatott „keménymag” éppen hegemon vagy egy alárendelt csoportként határozható-e meg. Esetleg a motivációk, élethelyzetek, életutak finomabb elemzése ennél differenciáltabb eredményekhez vezethet. Lehetséges tehát az, hogy a magyar társadalomban körülhatárolható hegemon maszkulinitáshoz képest az ultracsoportokban alárendelt vagy marginalizált mintázatok figyelhetők meg. Felvethető viszont, hogy az ultracsoporton belül található hegemon elemek is, így fontossá válik a csoporton belüli maszkulinitás-viszonyok elemzése is.

Az, ami az ultracsoport esetében az „ethoszt” jelenti hipotézisünk szerint, részben legalábbis a maszkulinitás erre a közegre jellemző mintájából táplálkozik. A kérdés tehát az, hogy mi az ultrák által fenntartott férfiasságkép eszenciája, illetve szűkebben milyen morális elvek jellemzik azt.

A Connell által kifejtett hegemon maszkulinitás megjelenésére példa lehet tehát az ultracsoport, amely a férfiak felsőbbrendűségét próbálja kifejezni azáltal, hogy nőket nem enged a csoportba, vagy ha igen csak egy marginalizált szerepben. Az ultrák az erőszak szimbólumát használják fel, hogy a nőket eltántorítsák a csoporthoz való csatlakozástól:

„Miben más a mentalitásuk?”

Hát úgymond a nők, lányok, ha látnak egy verekedést, meglátják a vért, szétszakad a seb, kijön a csont vagy ilyesmi... Tehát ők kijönnek, jól érzik magukat, de nem hiszem, hogy ennél több kéne. Tehát, hogy úgymond szurkolói csoportba tartozzanak, az szerintem nem kell.” (Miklós, 43 éves, Diósgyőr)

A női csoporttag szinte teljesen elképzelhetetlen, máskor az általánostól talán keményebb formai akadályt gördítenének a férfiak ennek útjába. Ennek ellenére a nők kizárása nem szükségszerű, a legtöbben inkább arra hivatkoztak, hogy ők nem is keresik a csoportot. Ez pedig maga a hegemonia beteljesítése, tehát a külsőként elhatároltak beleegyezésének, hozzájárulásának jele.

A megfigyelt csoportok közül csak kettőben említették a női tagok meglétét, egy szurkolólánnyal, pedig interjút is készíthettünk. Ennek tükrében a csoport úgy értelmezhető, mint ahol az elfogadottság fokozott erőfeszítéseket igényel a nőktől:

„Meg lehet maradni, elfogadottá is lehet tenni egy nőnek a saját személyét, de ahhoz pont ötször annyit kell letenni az asztalra, mint egy férfinak.” (Anna, 21 éves, Ferencváros)

A „több” lehet hosszabb szurkolói karrier is, amit már a csoport sajátos viszonyai között a férfiak sem kérdőjelezhetnek meg. A csoport részének lenni viszont számukra is járhat azzal a közösségiség érzéssel, amit az ultráknak tulajdonítunk, és amit kutatásunk tárgyává tettünk. Ezt illusztrálja az alábbi részlet:

„Ez egy ilyen nagyon összetett dolog. Ami egyből eszembe jut erről az egészből az két szó, hogy egység meg közösség és hogy szabadságot ad. Meg megtanít küzdeni az élet minden területén. Én kicsit különnek érzem magam, kicsit különnek érzed magad a világban. De ez jó.” (Anna, 21 éves, Ferencváros)

Az interjú arra is rámutatott, hogy alanyunk számára a csoporttagsága különleges elbánást biztosított: a nőekkel kapcsolatban a csoporton belül tanúsított gyakran sztereotip kép alól ő kivételt jelentett, de a sajátos környezetben mégis társadalmi nem által meghatározottan került szerepe értelmezésre, amikor a saját szerepét „tyúkanyóként” érzékeltette. Az ultrává válás fontos kritériuma egy bizonyos életkor, vagy éppen élethelyzet elérése, általánosan értelmezett férfikorba lépés. Csak ekkor nyílik meg az út a csoportba, aminek folyamatát maguk az érintettek gyakran „karrierként” jellemezik, amely a legtöbb ultra esetében férfirokon hatására a fiatalkorban veszi kezdetét:

„Az elején még csak a tábor szélére állsz, még nem mehetsz be, mert ott vannak az idősebbek.” (József, 34 éves, Diósgyőr).”

Az ultrák gyakran határozták meg a sportolást is elvárásként a tagokkal szemben. Meg kell viszont jegyezni, hogy a sport eltérő szerepet játszik a csoportok életében, különböző városok csoportjaiban nem ugyanazt az értelmet, funkciót tulajdonították ennek a tevékenységnek. Miskolcon a küzdősport gyakorlása beleillett abba a képbe, ami a mindennapi életet általában is harci cselekményként ragadta meg.

„Meccsek mellett sulis, meg sport, küzdősportolok, ugye MMA. Ugye ez főleg a meccs miatt is meg úgymond a közéletben is, az utcán, bárhol tudjam kamatoztatni. Miskolc eléggé olyan környék, ahol kell.” (János, 16 éves, Diósgyőr)

A futball kontextusában is a csapatok, csoportok közti versengés egyik terepe az erőszak, így itt értelemszerűen előnyt jelent a harci készség. Itt a csoporttagság jogosságának, elismerés kivívásának útja gyakran annyi, mint „megállni a helyét a harcmészón”. A testedzés és főleg a küzdősport gyakorlása a testi-lelki fegyelmelés kiemelt területe. Bár a csoport már eleve nagyfokú önuralmat és tekintélytisztelést követel meg, a nagyobb hatékonyság eléréséhez a testedzés normája is segítséget nyújt. Ezt a feltételezést bizonyítja, hogy az ultrák gyakran együtt járnak edzeni, sportolni, a bekerülőket igyekeznek megnyerni erre. A sporttevékenység azonban nem kizárólag a verekedésre való rátermettség előfeltétele, hanem önmagáért is hangsúlyozott norma. Nyilván a sport kontextusa is kiemeli ennek jelentőségét, valamint az, hogy többen a helyi csapatok korosztályos együtteseiben nevelkedtek.

Dunning (1999: 144) azt állítja, hogy az önvédelem érvényesítésével szemben a támadó erőszak a modern kori társadalomban normaszegést jelent. Bár ez a megállapítás nehezen ellenőrizhető, de az ultrák esetében is gyakori szófordulat volt a *„Nem keresem a bajt, de ha megtalál a balhé, akkor nem futok el”*. Úgy tűnik, hogy a destruktív erőszakot (legalábbis itthon) az ultrák legtöbbször nem vállalják, az erőszak alkalmazását majdnem mindig külső hatásnak tulajdonítják.

A szórakozás, együtt bulizás, a meccsre járás motivációjaként és általánosabban a csoporthoz való kötődést elősegítő ethosz elemeként is felfoghatjuk. A színes beszámolókkal illusztrált események meghatározó eleme lehet az alkohol, de egészen sajátos, szelídebb tevékenységek is felmerültek (együtt zenélés, túrázás, szalonnasütés, adománygyűjtés stb.). A meccshez kötődő „túrák” már árnyalatlan, kendőzetlen maszkulin elemeket mutatnak:

„Tök jó dolgok, és egy-egy vidéki túra is szenzációs tud lenni, mikor felülünk 50-en a buszra és a hülyeség megy agyba-főbe, az éneklés, a dalolás, minden, régi klasszikusok elénekelgetése... nagyon jó, nagyon jó.”¹² (Árpi, 21 éves, Ferencváros)

Az ultratevékenységet nagy általánosságban egy maszkulin aktivitásvágy, tettekrekészség jellemzi. A csoport felé szívó hatást váltanak ki az izgalmat nyújtó helyzetek. A már részletezett erőszak mellett bőven akadnak hasonló funkcióval jellemezhető tevékenységek, mint a koreográfia elkészítése a tervezés folyamatától a készítésen át a megvalósításig. A számtalan példa között megjelent az utazás szervezése, az adománygyűjtés, a más csoportokkal kapcsolatos folyamatos interakció, üzenés stb.:

„Ezért akartam csoportba tartozni, mert hogyha egyszerűen csoporton kívüli vagy, nem tudsz akkora aktivitással tenni a csapatodért, ilyenek például, hogy koreográfiakészítések, szórólapozás, tehát bármi. Nem a durva részekre kell gondolni feltétlenül, hanem hogy ezeket megcsináljuk, a szurkolás, egységesen, új dalokat kitalálni” (Árpi, 21 éves, Ferencváros)

A klub és a szurkolósereg által biztosított domináns helyzetbe való beleélés kétségkívül olyan maszkulin konstrukció a szurkolóink esetében, ami csak néhány csoport sajátja lehet. A nagy tömegbázissal rendelkező csapatok esetén az „ultramoszgalom” is aktívabb, hiszen jó lehetőség nyílik a klub dicsfényében való mutatkozásra. A vereség a saját becsületen esett csorbaként való értelmezése is azt jelzi, hogy az ultracsoport ethosza nem független a klub hírnevétől és sikerességétől.

A kutatásunkban szereplő szurkolók értelmezhetőek úgy is, mint egy megfosztottságokkal bíró csoport, tagjainak egy jelentős része deprivációkkal jellemezhető. A férfiasság konstrukció szempontjából a mai társadalmi nemi konfigurációban marginalizált helyzetbe kerültek, mert nem tudnak megfelelni a kulturálisan hangsúlyozott hegemon formák egy részének. Ez nem jelenti azt, hogy a csoport nem képes ebből pozitív önértékelést kovácsolni. A maszkulinitás konstrukciójához egy sajátos (később részletezett) hatalomhoz való viszony is hozzátartozik: a „kisember tisztességességének” narratívája sok interjúban fontos szerepet játszik. A deprivációkra adott válaszként is értelmezhető a hagyományos, erőszakos

¹²A klasszikusok sorába tartoznak olyan más csapatok szurkolóit sértő, heteroszexualitást hangsúlyozó, vagy más erőszakos jellegű cselekményeket felidéző rigmusok is, amelyek világosabban tükrözik ezt a megállapítást. Ezekkel terepkutatásaink során találkozhattunk.

férfikép éppúgy, mint kormányzó hatalom elégtelennek bélyegzése, a pártoktól való elfordulás, amely kompenzációs erőforrásként jelenik meg a csoportban.

„Nálunk nincs politika táboron belül, ez nagyon fontos, ezt ki szeretném hangsúlyozni [...] Itt te ne politizálj. Egyébként az ilyen embereket küldjük is el a picsába, mert az emberek egész egyszerűen olyan szinten ki vannak ábrándulva a politikai pártokból, hogy az hihetetlen [...] És nagyon sok ember ezért is jön, ennek is örül a szurkolótábor, hogy amikor kijön, akkor megszűnik minden más.” (József, 32 éves Diósgyőr)

A hatalommal kapcsolatos viszony kikerülhetetlensége mellett az általunk részletezett többi elemzési csomópont is átszövi a maszkulinitás dimenzióját.

V. 3. Politikához és hatalomhoz való viszony

Ha a külső szemlélő egy ultracsoport és a politika kapcsolatára gondol, akkor a következő kifejezések juthatnak eszébe: szélsőjobboldali, nacionalista, revizionista, radikális, stb. Az interjúink alapján, ezek a sztereotípiák beigazolódni látszanak, a legtöbb alanyunkra a fent említett tulajdonságok többsége igaz volt. A kutatási kérdésünk szempontjából azonban nem különösebben releváns, hogy az ultrák többsége melyik pártra szavaz, vagy, hogy mely ideológiák vonzóak számára. Jelen tanulmány keretei között sokkal inkább az a fontos, hogy ezek a tényezők hozzátartoznak-e az ultraethoszhoz vagy nem.

Az irodalmak alapján egyértelműnek tűnik, hogy Olaszországban az ultraethosznak szerves része a politikai hovatartozás. Ezt azért gondoljuk így, mert az olasz csoportok az alapján határozzák meg magukat, hogy mely klubnak szurkolnak és, hogy melyik politikai oldalhoz húznak (Scalia 2009; Testa, 2009). Ezzel szemben a vizsgált csoportoknál, nem volt arra példa, hogy egy politikai oldal vagy párt mentén helyezték volna el magukat. Sőt, az ultrák többsége határozottan elutasította, hogy csoportjuknak lenne egy kimondott, egységes politikai álláspontja, és a csoportban való politizálást sem tűrik.¹³

„Az szerintem nem szerencsés, ha a politika ott van a lelátón. Viszont nem a szurkolók vitték be a politikát, hanem a politika önmagát vitte be. (...) Ha már ott van és belekerültünk, akkor nem hagyjuk magunkat elsodorni, vagy hogy lesöpörjenek.” (Tamás, 25 éves, válogatott-szurkoló)

¹³ Ez ebben az esetben azt jelenti, hogy kirúgással jár, ha valaki megpróbálja meggyőzni a másikat, hogy csatlakozzon a pártjához.

Az elmondottak alapján több csoportban is megtiltják, hogy egy tag a csoport „egyenruhájában” menjen politikai gyűlésekre, az pedig sehol sem volt jellemző, hogy egységesen elmentek volna valamilyen politikai párt által szervezett tüntetésre. Megállapítható tehát, hogy a politikai hovatartozás nem része az ultraethosznak. Sőt, inkább pont ennek ellenkezője igaz, tehát a csoporton belüli politizálástól való elkülönülés a kimondott elvárás.

Általánosan előfordult, mind az interjúkban, mind a terepkutatásunk során a hatalommal,¹⁴ a kormányzattal való szembehelyezkedés megfogalmazása. E szempontból a magyarországi szervezett szurkolói csoportok hasonlítanak az olasz ultramozgalomra, mivel az olasz ultrákra mindig is jellemző volt az aktuális politikai hatalommal szembeni ellenérzések megfogalmazása (Balázs, 2008). Nincs szabályként meghatározva az aktuális kormány utálata, de számos példa van kormányzat-elleneségre a terepkutatások és az elmondottak alapján, például az egyik csoport által hordott „Fidesz, takarodj!” feliratú matrica. A hatalom ellen való tiltakozásnak általánosan megjelenő formája volt a szurkolói törvény elfogadása ellen szervezett tüntetéssorozat, vagy a különböző miniszterelnökök távozását követelő rigmusok és a példákat még hosszasan lehetne sorolni. Ezért gondoljuk azt, hogy a politikai hatalommal szembeni protestálás, ha explicite nem is, de implicite megjelenik az ethoszban. Ez az ultrák politikai nézetében két véglet között realizálódik: a politikától való teljes elfordulás, illetve a radikális, szélsőjobboldali ideológiák követése között. Csaknem minden alanyunknál előjött az a frázis, hogy *„a rendszerváltás óta, aki hatalmon volt, az már mind leszerepelt.”*

A kormányzaton belül, nem csak a politikai hatalommal, hanem a rendvédelmi egységekkel, a rendőrökkel kapcsolatban is egységes álláspontot képviselnek az ultrák. Szerintük túlbiztosítanak a stadionokban, és bizonyos településeken, ahol pedig szükség lenne rájuk, egyáltalán nincsenek jelen. Néhányuk esetében arra is volt precedens, hogy letartóztatták, előállították őket. Véleményük szerint gyakori a szurkolókkal szembeni túlzott rendőri erőszak, gyakoriak a rendőri visszaélések:

„Beléptetéskor motozás van, és mondta a rendőr, hogy rakjam szét a lábamat, rakjam föl a kezemet, ő megmotoz. És felraktam, és mondta, hogy még magasabbra, még magasabbra. Én mondtam, hogy már nem bírom tovább, mondta, hogy a lábamat még jobban szét, mondtam, hogy már nem bírom, mert szinte spárgában

¹⁴ „A hatalom olyan viszony, amelynek keretében a hatalmat birtokló személynek módja van arra, hogy a hatalmának alávetett személyeket arra bírja, hogy szándékainak megfelelően viselkedjenek, akár egyetértenek az utóbbiak ezen szándékkal akár nem.” (Weber, 1987:312).

voltam, és fogta és kirúgta a lábamat, semmi szó nélkül.” (Gábor, 21 éves, a válogatott szurkolója)

Sokan negyedik hatalmi ágként kategorizálják a médiát, ezért foglalkozunk, mi is az ultrák és a média kapcsolatának kérdésével ebben a fejezetben. Mint a hatalom esetében, itt is megjelenik egy erőteljes szembehelyezkedés a médiával és annak képviselőivel.

„A mai média bemutatja, tehát például ha volt egy apróbb dulakodás egy mérkőzésen, akkor már tömegverekedésként mutatja be a média. Holott igazából semmi nem történt. És a média meg olyan dolgokat nem mutat be, ha már itt tartunk, ami figyelmet érdemelne, és az ultrák sokszor ezekre a problémákra próbálják felhívni a figyelmet.” (Gábor, 21 éves, a válogatott szurkolója)

Mint az idézet is mutatja, alanyaink legfőbb gondja a médiával, hogy elferdíti a valóságot, a szervezett szurkolásnak csak a negatív oldalait mutatja be, valamint úgy reprezentálja őket a média, mintha bűnözők lennének. Ennek következménye az, hogy a legtöbb csoport szisztematikusan elutasítja a médiát, ami a gyakorlatban ott mutatkozik meg, hogy semmilyen formában nem hajlandóak a különböző médiumoknak nyilatkozni.

A hatalomellenességgel párhuzamosan kialakult a „tisztességes kisember” idealista fogalmának pozitív interpretálása. A legtöbb alany ezzel a tisztességes kisember képpel azonosította saját magát és csoporttársait egyaránt. A tisztességességnek, a tisztességes munka meglétének nagy jelentőséget adnak, az ultraethosz és saját identitásuk fontos része. De milyen is szerintük egy „tisztességes kisember”? Egyrészt elszenvédője a korrumpot kormányzatnak, és a kizsákmányoló főnökeiknek, másrészt azért dolgozik egész héten, hogy el tudja tartani saját magát és családját. A „tisztességes kisembereket” nem csak a hatalommal szemben, hanem az érdemtelen szegényekkel szemben is meghatározzák, akik segélyből, és/vagy feketemunkából élnek meg. Az érdemtelen szegényeket, pedig gyakorlatilag a kisebbségekkel azon belül is a cigánysággal aposztrofálták alanyaink. Kutatásunk alapján a rasszizmus az ultracsoportokon belül egy általános és elterjedt ideológia. Ezen belül viszont a vélemények skálája nagyon széles.: „*A cigányok, a zsidók biológiai fegyverei.*”; „*Sorba kéne állítani őket a falhoz és mindegyiket fejbe löni*”; „*Cigányokat ne szavazógépeknek tekintsük, integrálni kell a cigányokat.*”

Mint azt már említettük, a politikai párthovatartozás nem az ultraethosz része, kérdés azonban az, hogy vannak-e olyan ideológiák, amelyek igen. A válaszuk egyértelműen az, hogy igen. Erre a legáltalánosabb és legtipikusabb példa a nacionalizmus.¹⁵ A legtöbb csoportnak vagy az egyenruháján megjelenik valamilyen nacionalista szimbólum (Nagy-

¹⁵ Őket idézve „Van egy egészséges nemzettudat”.

Magyarország képe, árpádsávós zászló, magyar címer stb.), szöveg vagy a különböző drapériákon, molinókon. Az egyik ultra például így látja csoportválasztás és a nacionalizmus kapcsolatát:

„Két dolog miatt kerül valaki közel hozzánk, az egyik az azért, mert xy klub és akkor szurkolói csoport, és akkor ilyené lesz a gondolkodásmódja. A másik, erre is van példa, de ez a ritkább, hogy amúgy nem a futball az elsődleges és amúgy hazafias társaságot keres.” (Mihály, 26 éves, Diósgyőr)

Ez a pár sor arra is rámutat, hogy az ultrák szerint a csoportnak nagy befolyásoló ereje lehet tagjai nézeteire. Néhányan vallanak revizionista, fasiszta vagy náci ideológiákat, de ezt a csoportok, mint önmagukra érvényes, egységes nézetet elutasítják.

V. 5. Lokális identitás

A lokalitás és területhez való kötődés mindig is jellemezte a szervezett szurkolói csoportokat, például vannak olyan speciális olasz ultracsoportok, amelyek kimondottan lakóhelyük védelmére szerveződtek (Scalia, 2009). Bár tagadhatatlan a funkcionális jelleg - hogy megvédjék saját élőhelyüket a vendégtáborok vandalizmusától - erős motivációként hatott az ilyen jellegű szervezetek életre keltésében, a csoportok erős kohéziós ereje a lokális, adott élettérhez fűződő szentimentális viszonyban határozódott meg.

Bár Magyarországon a területiségnek és regionalitásnak csekélyebb szerepe van az ultracsoportok jellegét meghatározó rendszeren belül, mint a régiók kulturális milyensége alapján erősen szegmentált Olaszországban, de identitásformáló szerepe miatt mindenképpen a hazai ultraethosz részeként értelmezhető. Interjúink során bebizonyosodott, hogy nem kizárólagos meghatározója a csoportba kerülésnek a lokális kötődés, de a legtöbb esetben az egyén által belsővé tett, a csoport részéről akár explicite is elvárt mintaként jelenik meg, mely beépül a csoportok normarendszerébe: *„itt születtem, valószínűleg itt is fogok meghalni, a klub valami ilyesmit jelent számomra”*. Ezt az elvárást mutatja az is, hogy az általunk megkérdezett vidéken élő, de egy fővárosi csoport tagjának csoporton belül használt gúnynevében megjelenik vidéki kötődése.

Bugovics Zoltán (2007) identitás és terület kapcsolatával foglalkozó könyvében a lokális helyett a területi identitás fogalmával foglalkozik, mely átfogóbb definíciók megalkotását teszi lehetővé, azáltal, hogy az identitás részeként létező teret nem szűkíti le az adott életkörnyezetre. A területi identitás, véleménye szerint, egy az egyén és a terület kapcsolatában megjelenő viszony, mely a Tóth-Trócsányi szerzőpáros (2002) által

bevezetett tetraédermodell részeként jól leírható. A modell a területi identitást egy komplex rendszer részeként képzei el, amelyben a társadalmi, gazdasági, infrastrukturális és természeti környezet egymással szoros és összefüggő kapcsolatban áll. A területi identitás pedig a társadalmi környezet egy jelentős eleme, amelyre a társadalmi tényezők csoportján belül más elemek is hatással vannak, mint például az életkor (Tóth és Trócsányi, 2002, idézi Bugovics, 2007). A területi identitás vizsgálatában az egyén és a különböző téregységek közötti kapcsolatot kell középpontba állítani, és ilyen megközelítésből interdiszciplináris keretek között kezelni (Bugovics, 2007:34).

A lokalitást napjainkban meghatározza a globális jelleg, amely egy egységesen kialakuló, az egész világot átfogó univerzális természetű jelenség. A rendszer egyik járulékos eleme a „deterritorizáció”, azaz a helyhez nem kötődés (Bugovics 2007). Az ultracsoportok jellegét, ahogy azt Scalia is megfogalmazta és a fejezet elején említésre került, a territórium védelme adja (Scalia, 2009). A szervezett szurkolói csoportok esetén ennek nyomán egyfajta "reterritorizációról" beszélhetünk a globális folyamatokkal ellentétesen.

Megfigyeléseink szerint a szervezett szurkolók számára a klub olyan tradicionális szimbólum, ami visszaadja a lokalitás érzését, és a lokális értékeket. A klub, mint szimbólum, sok esetben a lokális közeg metaforája, így a klubhoz kapcsolódó feltétlen pozitív érzelem elvárása *„annyi az elvárásunk, hogy szeresse a klubot és a csapatot”* a lakóhelyhez vagy klub székhelyéhez (város, városrész) kapcsolódó szeretet elvárása is egyben.

„Szeretem magát a Diósgyőrt, a diósgyőri színeket. Tehát nem, nem lehet azt mondani, hogy most pont ezt a csapatot, amelyik most így kifut a pályára, hanem úgy általában a Diósgyőrt, mint szimbólumot, ööö mint a megyének egy csapatát, a piros-fehér színeket, és a múltat”. (István, 28 éves, Diósgyőr)

A terület és a csapat vagy éppen a klub megfeleltetését jól mutatja, hogy a hétköznapi beszédben a szurkolótáborokat a területtel aposztrofálják *„amikor a kispestiek jöttek hozzánk”*. Sok esetben explicit módon is megjelenik az adott térrel való azonosulás, mint norma, és ez nem csak a klubhoz való lojalitáson keresztül mutatkozik meg. A területtel való azonosulásnak és a lokális identitásnak ethosz és elvárás-jellege a fennmaradás szempontjából funkcionális természetű is, hiszen a csoport a közös célok és azonos eszmék által tud csak egységes maradni. A lokalitás pontosan ezt a közös eszmét hivatott képviselni.

Másrészről az egyre erősödő individualizáció hatására az emberek egyre kevésbé erős és stabil közösségeket hoznak létre (Hofstede, 2001). Ebben a hiányállapotban a csoport adja a lokális közösségérzetet, a valahova tartozást és a szilárd értékrendet, amit követni lehet:

„...mindig kisegítjük egymást, az életben is, tehát nemcsak ha meccsről van szó, nem csak a meccsen van, hogy probléma történik. Valami gond van, akkor segítünk egymáson, egy összetartó, jó kis közösség ez, és a mai világban pont ezek a közösségek szűnnek meg... itt olyan emberek vannak, akik összetartanak.”
(András, 36 éves, Miskolc)

A csoport is egy olyan konstrukció, amely a lokalításban gyökerezik, mert egymáshoz közel álló és közös céllal rendelkező embereket kapcsol össze. Megállapíthatjuk, hogy a klub és a csoport adja azt a lokális közeget, ami megakadályozza a tradicionális mikroközösségi elemek széthullását és globalizációban való feloldódását.

A fent megállapítottak általánosan igazak a nem fővárosi csapatok szurkolói csoportjaira. A fővárosi csapatoknál sok esetben azonban nem területi beágyazottságról van szó, hanem egyfajta történelmi tudatról, amely mentén felépül a klub imázsa. Esetükben is beszélhetünk ugyan egy városrésszel, kerülettel való azonosulásról, azonban ez kevésbé az ethosz része a csoporton belül, a szurkolók kevésbé határozzák meg magukat általa, sőt a csoport sem támasztja elvárásként tagjai számára. Ezt jól mutatja az a megfigyelésünk, hogy a fővárosi csapatok szurkolótáboraiban nagyobb a más városokból érkező tagok aránya.

Az ultracsoportok az adott régió sajátossága szerinti elkülönülésben is meghatározzák önmagukat. Általában az adott régióra jellemző vonások jelennek meg az ultracsoportoknál is, ezeket a vonásokat pedig a földrajzi elhelyezkedés is megszabja. Egy pécsi szurkoló, például így fejt ki saját területi identitását:

„Aki itt él szurkoló az is úgy határozza meg, hogy ez itt a Balkán. A szurkolók nagy része szereti a balkán csapatokat, próbáljuk mi is arra terelni a dolgokat, hogy a szurkolók legyenek balkániasak, meg hát közel van hozzánk a Balkán, nekem például tetszik a horvátok mentalitása.” (Péter, 16 éves, Pécs)

Hasonló jelenség figyelhető meg egy debreceni csoportnál is. Ezek a csoportok viszont elhelyezkedésükből kifolyólag a keleti mintákat veszik át, így szurkolási technikáikban az "orosz" stílust képviselik.

Mint ahogy azt már korábban kifejtettük a csoportok nem csak önmaguk definiálásával határozzák meg magukat, hanem valamivel való szembenállás és más

csoportoktól való elhatárolódás által is. Ez az elhatárolódás sok esetben történik területi alapon. Az egymáshoz közeli települések szurkolótáborai például egyrészt történelmük alapján (a közelség miatt sokszor találkoztak), másrészt a régió vezető csapatának pozíciójáért vívott küzdelmen keresztül kerülnek egymással éles konfliktusba. Az ilyen régióbeli csapatokkal szembeni ellentét felvállalása a csoporttagok részéről is elvárt és a csoport által sugallt.

A nem fővárosi települések a fővárossal való szembehelyezkedés révén is definiálni tudják magukat. Ez egy centrum-periféria-értelmezésben jelenik meg, ahol a főváros a magasabb társadalmi státus jelképe, míg a vidék ennek ellentétéként a társadalmi problémákat és a szegénységet szimbolizálja. Azonban az alanyok interpretálásából az derül ki, hogy ez az elmaradottság-érzet hozzájárul a szerethetőbb település képéhez, ez által pedig a kötődéshez: „...szar itt az élet, de nem fogok elmenni... nem tudom, miért, de szeretem ezt a várost...”. A szurkolók nem egy "steril" és "elittípusú" várost képzelnek el maguknak, hanem olyat, amely a benne élő emberek életstílusát reprezentálja, minden előnyével és hátrányával együtt. Természetesen ez nem azt jelenti, hogy a várost érintő problémák megoldására ne lennének nyitottak, vagy ne észlelnék ezeket a gondokat. Itt sokkal inkább arról van szó, hogy egy kognitív disszonancia redukció (Festinger, 2000) megy végbe, és önmaguk lokális identitásába emelik be a területi válságócokat, ezzel legitimálva a helyzetet.

A fejezet végén térjünk ki a lokális és területi identitás szempontjából egy speciális helyzetű csoportra, a válogatott szurkolói táborára. Mivel a csoport nem egy konkrét településhez kapcsolódik, esetükben nem beszélhetünk az eddig felvázolt értelemben vett területi identitásról. Náluk ez egyfajta nemzeti-ideológiai elköteleződés, semmint lokális. Azonban ha tág értelemben vesszük a területiséget, és a lokalitást, akkor az ország és a nemzet is tekinthető a globális világon belül elkülöníthető részegységnek, amely saját tradicionális és kulturális elemekkel rendelkezik. Ha ilyen értelemben nézzük a válogatott szervezett szurkolói csoportját, akkor a nemzethez való ragaszkodás szintén felfogható egy globalizációs folyamatokkal szembemenő lokalizációnak és biztonságkeresésnek.

VI. Összegzés

Az ultracsoportok olyan közösségekként határozhatók meg, amelyek a fentiekben részletezett morális elvekkkel és szabályokkal jelentős befolyást gyakorolnak tagjaikra. Nem véletlen a csoporttagok által gyakran megfogalmazott élmény sem, hogy a csoporton

kívüli kapcsolataik az évek során tulajdonképpen leépülnek, közeli kapcsolataik gyakran a csoporttagok közül kerülnek ki. Az ultracsoportok nem csak a tagok futballmeccseken való szurkolás megszervezésére szolgálnak, hanem a közös szabadidő-eltöltést, és az együtt szórakozást is biztosítják.

A fentiekből következik, és tapasztalataink is azt támasztják alá, hogy az őket körülvevő világról szerzett ismereteik és véleményeik is sokszor egységesek. Interjúink során olyan témákban kerültek elő az ultraszurkolók többsége által említett toposzok és sablonok, mint a médiával való viszonyuk („mindent elferdít”), a cigányság helyzete („élősködők”), a szurkolókat érintő hatósági törvények („nem velünk van a probléma”) és a magyar politikai közeg („romlott”). Ezeken felül több tárgykört interpretáltak hasonlóképpen, főleg egyazon csoporton belüli alanyok.

Dolgozatunk érintette a legfontosabb csomópontokat, amelyek implicit vagy explicit módon elvárásként fogalmazódnak meg a csoport tagjai felé. Ezeket összefoglalva azt állíthatjuk, hogy az ultracsoport tudatosan és markáns módon foglal állást az individualizmus folyamatával ellentétben. Az ultrák értékeiket gyakran határozzák meg a modern világ tapasztalatával szemben. Tradicionalista szemléletük lényege a hagyományos közösségi értékek felvállalása, mint például az erős lokális kötődés hangsúlyozása, a hagyományos maszkulin értékek, a tisztesség és a nemzet, valamint helyi közösséget szimbolizáló klub iránti lojalitás hangoztatása. Például romaellenességük gyakran, a számukra felértékelődő és felvállalt tisztességes szegénységre képtelen csoport elutasításában határozódik meg.

Az ethosz által meghatározott sajátos „szellemet” tehát a következőképpen foglalhatjuk össze: az ultracsoport olyan kvázi-zárványnak tekinthető, amely a hagyományos közösségi értékek hangsúlyozásával, és sok poszt-modern címkével illelhető társadalmi folyamat negatívnak bélyegezésével is elhatárolja magát a külvilágtól. A szervezett futbalszurkolói csoportok „mozgalomként” való értékelése a legszembetűnőbb, legjellegzetesebb indikátora az ultraethosznak. A „mozgalom” kétségtelenül állásfoglalást jelent a modern futballt övező jellegzetességekkel szemben is, de talán ennél fontosabbak és hangsúlyosabbak azok a vélemények, amelyek nem közvetlenül a sport kontextusával kapcsolatosak. Az általunk vizsgált csoportokról elmondható, hogy részben posztmodernitásra jellemző társadalmi, politikai és más folyamatok kárvallottjainak vallják magukat, ha ez személyükre nézve nem is feltétlenül teljesül. Kétségtelen, hogy az ultrák demográfiaiilag nem azonosíthatóak valamilyen leszakadó, "underclass" csoporttal, mentalitásuk mégis párhuzamba állítható a klasszikus munkásosztályéval. A

munkásosztályi szemléletmódban is fontosak a fent felsoroltak nagy része: hagyományos férfiszerep és patriarchális családkép előtérbe helyezése, kizsákmányoltság érzése és a hatalommal való szembenállás. A második világháborút követő angliai állapotokról nem meglepő Critcher megállapítása miszerint, „A futball által közvetített értékek – maszkulinitás, agresszió, fizikalitás és regionális identitás – összefügg a munkásosztálybeli kultúra más elemeivel.” (Cricher, 1980:159), mivel a futballszurkolók nagy része is a munkásosztályból rekrutálódott, és korábban a futball is sokkal inkább képviselte ezeket az értékeket. A magyar ultrák ilyen gyökerekhez való visszanyúlása a "globalizálódó" futball korában meglehetősen tűnhet, mivel önmaguk munkásosztályi besorolását elutasítják. Az alábbi megállapítások igazságtartalmának vizsgálatát érdemesnek tekintjük további kutatásokra.

Végezetül megállapíthatjuk, hogy a csoporttagok által megfogalmazott értékek, normák hatására az ultramozgalom olyan kisugárzással bír, amely a benne lévőknek szilárd „én” és még inkább „mi” tudatot kölcsönöz. Ez a csoporttudat és –identitás tartja össze a szervezett szurkolók ethosát, és ezek egymásra hatva alakulnak és mélyülnek.

VI. Bibliográfia

1. BABBIE, Earl (2008): A társadalomtudományi kutatás gyakorlata, Balassi Kiadó, Budapest
2. BALÁZS Gábor (2009): Az ultra, mint társadalmi jelenség. Replika. (62): 169-181.
3. BUGOVICS Zoltán (2007): Társadalom, identitás és területfejlesztés, a területi identitás és a regionalitás kapcsolata. Budapest, L'Harmattan Kiadó.
4. CLARKE, John; CRITCHER, Chas (1980): Working-class culture: studies in history and theory. Centre for Contemporary Cultural Studies, Birmingham.
5. CONNELL, Raeqyn (2012): Férfiak - Eltűnő szerepek. Budapest: Noran Libro Kiadó.
6. CONNELL, Raewyn – Messerschmidt, James (2011): Hegemón maszkulinitás. A fogalom újragondolása. In Hadas Miklós: Férfikutatások (szöveggyűjtemény). TÁMOP online-szöveggyűjtemény <http://publikaciok.lib.uni-corvinus.hu/publikus/643014.pdf> (Letöltve: 2012. nov. 3., szombat)
7. CRAWFORD, Gary (2003): The Career of The Sport Supporter: The Case of the Manchester Storm. Sociology. 37 (2): 219-237.
8. DAL LAGO, A. és DE BIASI, R. (1994): 'Football and Identity in Italy', in R. Giulianotti (ed.) Football, Violence and Social Identity. London: Routledge and Kegan Paul 73–94.
9. DE BIASI, R. (2008): You'll Never Walk Alone. Miti e Realta' del Tifo. Milan: Shake.
10. DEMETRIOU, Z. Demetrakis (2009): Connell „hegemón maszkulinitás” fogalmának kritikája. Replika. (69): 89-107.
11. DUNNING, Eric (1999): Sport Matters: Sociological studies of sport, violence and civilization. London: Routledge
12. DUNNING, Eric (2002): A sport, mint férfiaknak fenntartott terület: megjegyzések a férfi identitás társadalmi gyökereiről és változásairól. Korall. (7-8): 40-54.
13. FISKE, Susan (2006): Társas alapotívumok. Osiris Kiadó, Budapest.
14. FÖLDESINÉ SZABÓ Gyöngyi (1995): Magyar NB I-es labdarúgó-mérkőzések nézőinek társadalmi összetétele és motivációi. Szociológiai Szemle. 5:(3) 73-94.

15. GIULIANOTTI, Ricardo (2002): Supporters, Followers, Fans and Flauners. *Journal of Sport and Social Issues*. 26 (1): 25-46.
16. HADAS Miklós (2010): *A férfiasság kódjai*. Budapest: Balassi Kiadó.
17. HOFSTEDE, G. (2001). *Culture's consequences: Comparing values, behaviors, institutions, and organizations across nations* (Második kiadás) Thousand Oaks, California: Sage Publications, Inc.
18. IONESCU, Simona; VOICU, Sorinel; GABOR, Radu (2009): The South Lawn: Sociological aspects of the local identity. *Timișoara Physical Education and Rehabilitation Journal* 2 (3)
19. KING, Anthony (1997): The Lads: Masculinity and the New Consumption of Football. *Sociology*. 31 (2): 329-346.
20. KING, Anthony (2004): The New Symbols of European Football. *International Review for the Sociology of Sport*. 39 (3): 323-336.
21. LINVILLE, P.W., FISCHER, G.W., SALOVEY, P. (1989). Perceived distributions of the characteristics of in-group and out-group members: Empirical evidence and a computer simulation. *Journal of Personality and Social Psychology*, 57, 165-188.
22. PATAKI Ferenc (1998): *Tömegek évszázada*, Osiris Kiadó, Budapest.
23. RAMÓN Spaaij (2005) 'The Prevention of Football Hooliganism: A Transnational Perspective', in J. Aquesolo (szerk.) *Actas del X Congreso Internacional de Historia del Deporte*, Seville: CESH, 1-10.
24. ROVERSI, Antonio és BALESTRI, Carlo (1994): Italian Ultras Today: Change or Decline? *EUROPEAN JOURNAL ON CRIMINAL POLICY AND RESEARCH* Számume 8, Number 2(2000), 183-199.
25. SCALIA, Vincenzo (2009): Just a Few Rogues? : Football Ultras, Clubs and Politics in Contemporary Italy. *International Review for the Sociology of Sport* 2009 44 (1) 41-53
26. SCHWIER, Jürgen (2005): Die Welt der Ultras. Eine neue Generation von Fußballfans. *Sport und Gesellschaft*. 2 (1) 21-38.
27. SLOAN, L. (1989): *Sports, games, and play: Social and psychological viewpoints*. 2nd edition. Goldstein, Jeffrey H.. Hillsdale, N.J.: L. Erlbaum Associates. 175-240

28. TESTA, Alberto (2009): The UltraS: An Emerging Social Movement? Review of European Studies. 1 (2).
29. TUCKMAN, Bruce W. (1965) "Developmental sequence in small groups." Psychological Bulletin, 63, 384-399.
30. TRÓCSÁNYI András – TÓTH János. (2002): A magyarság kulturális földrajza II., Pro Pannonia Kiadói Alapítvány,
31. TURNER, Victor (1987). "The Anthropology of Performance" PAJ Publications, New York.
32. WANN, Daniel (1997): Sport psychology. Prentice Hall (Upper Saddle River, N.J.
33. WEBER, Max (1982): A protestáns etika és a kapitalizmus szelleme. Gondolat Kiadó: 40-41.
34. WEBER, Max (1987): Gazdaság és társadalom: a megértő szociológia alapvonala. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
35. WILLIAMS, John (2007): Rethinking Sports Fandom: The Case of European Soccer. Leisure Studies. 26 (2): 127-146.
36. ZUCKERMANN, Marvin (1971): "Dimensions of Sensation Seeking," Journal of Consulting and Clinical Psychology, 36 (1971), 45-52.

VII. Melléklet

Interjúvázlat

I.Általános bevezető kérdések

1. Kérlek, mesélj magadról!
2. Hogyan csatlakoztál a csoporthoz?
3. Hogyan kerültél kapcsolatba a focival? Miért pont a futball?
4. Űzöl/követsz más sportot/sportokat? Miért pont azt, azokat (küzdősport)?
5. Hogyan határoznád meg magad a futball-szurkolói társadalmon belül? (olasz ultra vs angol huligán) Milyennek látod a többi szurkolót? („mezei szurkoló”) Miben különböztek a többiektől?
6. Milyen egy ultra szerinted (tulajdonságok, értékek)?
7. Miben változtál azóta, hogy ultra vagy?
8. Mi az ultráról mint mozgalomról a véleményed?
9. Mesélj a csoportról!

II. A csoport, mint szimbólum, csoport- felépítése, működése

- 1.Hogyan alakult a csoporttal, és a csoporttagokkal való viszonyod belépésed óta?
- 2.Mit jelent számodra a csoport? Hogy lehet a csoportba bekerülni?
- 3.Hogy érzed magad a csoporton belül?
4. Mi a szereped? Mit teszel hozzá a csoporthoz?
5. Mit hozott/adott számodra az ultracsoport?
6. Milyen problémák merülhetnek fel egy ilyen csoport életében? Hogyan szoktátok ezeket megoldani?
7. Hogyan történik egy csoportot érintő fontos döntés meghozatala? Tudsz erre példát mondani?
8. Miért szoktak emberek kilépni a csoportból? Mondj példát!
9. Szerinted hogyan vélekednek rólatok az emberek?
10. Hogy néz ki a csoport működése a hétköznapiakban?

III. Gender

1. Vannak nők a csoportban? Van – Milyen az ő szerepük? És milyenek ők? Nincs – Miért nincsenek szerinted?
2. Mi a véleményed a női szurkolókról?
3. Hogyan viszonyul(t)nak a szüleid az ultraságodhoz? Hogyan viszonyul a családot ehhez? (Feleség/barátnő, gyerekek)
4. Milyen eseményeken (ügyek mögé állt) vett részt a csoport, ami nem feltétlenül kapcsolódik a focihoz?

IV. Lakóhely – lokalitás

1. Miért pont ...klub szurkolója lettél? Mit jelent számodra a klub?
2. Milyen xy város (rész)ban élni/lakni/?...város mit jelent számodra?
3. Mennyire fontos számodra, hogy naprakész legyél a város közügyeiben/életében?

V. Szociális kapcsolatok, környezet

1. Milyen egyéb csoportnak vagy tagja? Miért csatlakoztál?
2. Mit jelent a mindennapokban ultrának lenni?
3. Környezeted hogy viszonyul az életviteledhez, a fanatizmusodhoz (ultraság)? Hogyan változtak a kapcsolataid, amióta ultra vagy?

VI. Szurkolás

1. Milyen egy meccsnap?
2. Milyen érzés szurkolni? Mit jelent számodra a szurkolás?
3. Milyennek érzed a stadion légkörét a meccs alatt?
4. Sokan azt gondolhatják, hogy az erőszak fontos része az ultra létnek. Neked erről mi a véleményed?

VII. Politika, közélet

1. Van-e valamilyen egységes politikai vagy ideológiai álláspontja a csoportnak? Mi ez az álláspont?
2. Szoktatatok-e együtt politikai rendezvényeken részt venni?
3. Te milyen politikai beállítottságú vagy?
4. Hogyan képzeled a jövődet? És a csoporttal kapcsolatban?